

ПОВІДОМЛЕННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

УДК 94(477.81/82)“1939”

С.С. Яким
Дрогобицький механічний технікум

НАРОДНІ ЗБОРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ЧИ ПОЛІТИЧНИЙ ФАРС СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ

© Яким С.С., 2005

Досліджуються історичні події на Західних землях України в 1939 р., коли доля українського народу вирішувалася у Москві, яка влаштувала політичне ігрище під виглядом так званого волевиявлення західних українців “возз’єднатися” з радянською імперією.

In this work we examine the historical events on the Western Ukraine’s lands in 1939 in the time when the Ukrainian people’s destiny was decided in Moscow, which conducted with the false will of Western Ukrainians “to join” the Soviet empire.

Події на Західних землях України в 1939–1940 рр., коли Червона Армія в союзі з гітлерівською Німеччиною, розгромивши війська Польської держави, анексувала територію Галичини та Волині згідно з пактом Молотова-Ріббентропа.

В цих умовах Москва, щоб якось виправдати свою агресію, організувала так зване волевиявлення західних українців приєднатися до СРСР, влаштувавши політичну гру під назвою вибори “всенародного” представницького органу, який би виконав легітимність більшовицької анексії цих земель.

Актуальність досліджуваної теми є очевидною. Сьогодні українське суспільство переживає болючі моменти розвитку демократії, які особливо загострилися в результаті виборів Президента України. В жовтні–листопаді 2004 р. пройшли два тури голосування, які не дали позитивного результату волевиявлення народу, бо останній тур скасовано Верховним судом України з причин масових, системних фальсифікацій з використанням адміністративного ресурсу тощо.

Тому сьогодні є особливо актуальним висвітлення подій 1939 р., які відбувалися під час так званого волевиявлення західних українців, щоб показати природу обману, яка крилася в надрах сталінського тоталітарного режиму.

Події 1939 р., що відбувалися на Західних землях України, уже досліджували з позиції наукового бачення історичної правди М.Р. Литвин, О.І. Луцький, К.С. Науменко [1], В. Сергійчук [2], В. Косик [3], А. Трубайчук [4], Й. Фляйшхауер [5], В. Ковалюк [6], Ю. Шаповалов [7], Ю. Шиловцев [8], С. Яким [9] та ін. В їх роботах на підставі історичних джерел об’єктивно розкрито політичні події в 1939–1940 рр. на Західних землях України, які відбувалися за сценарієм Москви.

В наші дні актуальність цієї історичної проблеми не зменшилась, а, навпаки, набрала обрисів загострення. Тому автор поставив за мету дослідити механізм встановлення так званого радянського “народовладдя” на Західних землях України і висвітлити технологію більшовицького обману світової громадськості, за допомогою якого без реальної участі західних українців Москва вирішила їх долю з метою вирішення загарбницьких геополітичних інтересів.

Звертає на себе увагу той факт, що з перших днів окупації території Червоною Армією, функцію органів державної влади тут виконували органи НКВС СРСР і УРСР. Про це свідчить таємна директива наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії від 15 вересня 1939 р., в якій було дано завдання органам НКВС після

захоплення Червоною Армією території Західних земель, приступили до підготовки та проведення народних зборів, створення тимчасових управлінь [10].

Західні українці, зустрічаючи Червону Армію хлібом-сіллю, мали надію що вона принесе їм визволення з-під польського гніту, відродження української держави, справедливості, високу культуру та повагу до людини, до її звичаїв, а вийшло все навпаки. Як записав у щоденнику безпосередній свідок подій, письменник і режисер О. Довженко, долю народу було вирішено без нього самого. Сталінське примусове “воз’єднання 1939 року є цілковитим звинувачувальним актом, є чимось, чого історія не повинна нам простити, чимось, за що людство повинно нас презирати” [11].

Доля Західних земель України вирішувалась без участі населення. Вона була визначена у Москві 1 жовтня 1939 р. на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б), де було прийнято рішення скликати Народні Збори Західної України, які повинні вирішити чи буде там влада “радянською чи буржуазною” [12, с. 76]. Кремль прийняв рішення анексувати окуповані території. Але ця анексія повинна мати форму “добровільного волевиявлення” народу. Для організації такого “волевиявлення” було задіяно політичні відділи Червоної Армії і все-сильне НКВС.

Підтвердженням цього є таємна директива Берії 15 вересня 1939 р. про створення оперативних груп під виглядом навчальних зборів військ НКВС, у якій вказувалось, що з просуванням військ та зайняттям тих чи інших міст повинні створюватися тимчасові управління (тимчасові органи влади), до складу яких мають увійти керівники опергруп НКВС. Цією директивою визначалися конкретні першочергові завдання НКВС разом з армією організувати підготовку до виборів у Народні Збори [12].

Московське керівництво у спішному порядку оформляло новий державно-політичний і адміністративно-територіальний статус Західних земель України. За вказівкою ЦК ВКП(б) в усіх містах Галичини створювалися політичні органи, тимчасові управління, до складу яких входив один армійський політпрацівник, один офіцер НКВС та два відповідно підібрані мешканці міста. Крім тимчасових управлінь, у містах під командуванням

фахівців із Сходу створювалися озброєні робітничі гвардії для встановлення революційного порядку. Під керівництвом НКВС у селах створювалися селянські комітети з числа незаможних і середняків.

Для встановлення радянського режиму ЦК КП(б)У направив у Західну Україну 240 партійних працівників, ЦК комсомолу – 142 активістів, політичного управління Українського фронту – 80 осіб [13].

Тільки у підготовці виборів до Народних Зборів Західної України взяло участь 10 тис. 350 чол. спеціально підготовлених агітаторів зі Східної України. Крім них, 7 тис. більшовицьких активістів було відправлено для роботи у виборчих комісіях [14].

ЦК ВКП(б) організував масову роботу по підготовці та проведенню виборів до Народних Зборів Західної України, визначив місце проведення Зборів, норму представництва – 1 депутат від 5 тис. громадян. Щоб продемонструвати видимість волевиявлення народу, ініціативу щодо скликання Народних Зборів Західної України було доручено тимчасовому управлінню м. Львова, яке фактично продублювало рішення Москви [15]. Враховуючи ініціативу львів’ян, військова рада Українського фронту видала постанову про день виборів до Народних Зборів Західної України – 22 жовтня, день їх скликання – 26 жовтня 1939 року [16]. Військова рада фронту також утворила комітет з організації виборів: “Голова М. Мацько, заступник голови – В. Малюха, секретар комітету – П. Лукін. Члени комітету: М. Гречуха, О. Корнійчук. М. Груленко, Л. Грищук, В. Бегма, Ф. Єременко, В. Білан, С. Горбатенко, А. Кармазін, Й. Завадько, І. Сорока. М. Панчишин, В. Барвінський” [17]. Склад цього Комітету був явно не від народу, бо з місцевих в ньому були хіба що І. Сорока, М. Панчишин і В. Барвінський, а решта – експортери революції, ставленики Москви.

Військова рада Українського фронду затвердила також “Положення про вибори до Народних Зборів Західної України”, яке виконувало роль закону про вибори, що задекларував основні положення виборчого права з таємним голосуванням для місцевих жителів і тих, які постійно або тимчасово тут мешкали, а також для тих, хто був відряджений ЦК КП(б)У в Західні землі України для встановлення

радянської влади, будучи на той час громадянами СРСР [18].

Заслуговує на особливу увагу той факт, що згідно з вказівкою ЦК ВКП(б), всі кандидати у депутати Зборів були відібрані заздалегідь [19]. Висунення кандидатів та їх реєстрація проводилась за 4 дні до виборів. До бюлетеня вносилося тільки одне прізвище. Право висунення кандидатів мали тільки селянські комітети, тимчасові управління, збори робітників на підприємствах, збори робітничої гвардії, збори інтелігенції. Положення не допускало самовисунення або висунення кандидатів громадськими організаціями, трудовими колективами, партійними, профспілковими, кооперативними організаціями, молодіжними та культурними товариствами [20].

Тому не випадково, що серед зареєстрованих кандидатів у депутати налічувалося 98 членів ВКП(б) (тобто громадян СРСР), 81 член КПЗУ, 51 представник інших партій, решта – 1 тис. 265 осіб – безпартійні. Цікавим є те, що серед 1 тис. 484 обраних депутатів 5,2 % мали вищу освіту, 20,6 % – середню, 72,6 % – початкову і 1,6 % – неписьменні [21]. Вирішальна роль у організації виборів за більшовицьким сценарієм належала Червоній Армії. Начальник Політуправління Л. Мехліс 2 жовтня 1939 року своєю директивою зобов'язував комісарів політорганів фронту взяти активну участь у підготовці та проведенні виборів до Народних Зборів Західної України і забезпечити обрання надійних людей [22].

За кожною військовою частиною було закріплено окремі виборчі округи. Наприклад, командування 6-ї армії, яка дислокувалася у Львівській і Тернопільській областях, направило 510 військовослужбовців для роботи в складі окружних і дільничних комісій і 3 тис. 120 – для агітації. 12-та армія, яка дислокувалася в Станіславській області, направила з цією метою 3 тис. 606 військовослужбовців. Тільки в Стрию було задіяно в підготовці до виборів 2 тис. військовослужбовців [23].

В опублікованому звіті про вибори зазначалося, що у підготовці виборів до Народних Зборів Західної України взяло участь понад 10 тис. приїжджих більшовицьких агітаторів, а в роботі виборчих комісій – 7 тис. 350 [24].

Підготовка до виборів супроводжувалася безпрецедентною пропагандою радянського способу життя, який представлявся захисником національних і соціальних інтересів західних

українців. В ході передвиборної кампанії майже щодня організовувалися за єдиним сценарієм мітинги та збори населення в усіх населених пунктах Західних земель України, на яких промовці висловлювалися за возз'єднання з УРСР. Організатори свідомо використовували почуття західних українців, які жили ідеєю соборності України для забезпечення потрібних результатів виборів.

Більшовики хотіли себе показати перед усім світом, що вони несуть західним українцям визволення. Тому вони поводити себе на перших порах толерантно, удавали найкращих друзів українського народу. Ними було у короткий термін знищено державні органи польського окупаційного режиму, що був ненависним для західних українців. Такими заходами вони готували активність виборів [25].

Згідно з повідомленням Комітету по організації виборів у Народні Збори Західної України, всього в голосуванні взяли участь 92,83 % виборців. Найбільшої активності більшовики досягли у Станіславській області – 96,13 % виборців брало участь у виборах. Найменше виборців брало участь у голосуванні у Тернопільській області – 88,03, %. У Львівській області взяло участь у виборах 91,6 % виборців, 88,9 % з них проголосувало “за” [26]. У Народні Збори Західної України не було обрано – 8 депутатів у Луцькій області і 3 – у Львівській області [27].

На підставі аналізу архівних даних можна констатувати, що голосування засвідчило неоднозначність ставлення західних українців до ситуації, яка склалася в Західних землях України внаслідок походу Червоної Армії на її терени. І хоч вибори проходили під жорстким контролем органів НКВС 436 тис. 278 виборців не взяло участі у голосуванні, 325 тис. 918 виборців закреслили прізвища кандидатів, 75 тис. 925 бюлетенів було “перетворено” в недійсні [28]. Були випадки, коли цілі села, наприклад у Станіславській області, не брали участі у виборах. І таких фактів дуже багато [29].

Але вибори делегатів до Народних Зборів України відбулися і більшовики ретельно почали здійснювати сценарій, а дослівно – формувати процедуру встановлення сталінського тоталітарного режиму під офіційною назвою “радянська влада”. Ніхто тоді не сумнівався в успіху більшовиків, які чітко відпрацювали хід самих Народних Зборів, підготували виступи спеціально призначених для того депутатів [30].

Для цієї роботи ЦК КП(б)У створив спеціальну групу з 19 осіб, яка постійно працювала у Львові, а також і редакційну колегію Українських Народних Зборів з числа відповідальних більшовицьких функціонерів та письменників і журналістів, до якої увійшли Лисенко, Батлан, Павленко, Троскунов, Железньов, Мевзнер [31].

Відповідно до ретельно розробленого сценарію 26–28 жовтня 1939 року у Львові відбулися Народні Збори Західної України, які одногосно прийняли завчасно розроблені Декларації про встановлення радянської влади в Західній Україні, про прийняття Західної України до складу СРСР і включення її до складу УРСР, про націоналізацію банків та великої промисловості, про конфіскацію поміщицьких, монастирських земель [32].

1 листопада 1939 сценарій возз'єднання завершила Верховна Рада СРСР, яка на позачерговій п'ятій сесії прийняла закон "Про включення Західної України до складу СРСР з возз'єднанням її з Українською РСР". Через два тижні формально продублювала рішення Верховної Ради СРСР третя сесія Верховної Ради УРСР 14 листопада 1939 року [33].

Виникає питання: для чого Верховна Рада УРСР два тижні вирішувала "возз'єднання" Західної України з УРСР? Відповідь можна знайти, ознайомившись з наказом НКВС СРСР № 001359 від 6 листопада 1939 р. Відповідно до Закону Верховної Ради СРСР від 1 листопада 1939 р. про включення Західної України до складу СРСР з возз'єднанням її з Українською РСР, народний комісар внутрішніх справ СРСР Л. Берія наказував утворити органи територіальної міліції в Західній Україні у складі обласних управлінь: Львівського, Тернопільського, Станіславського, Луцького та повітових апаратів і відділів залізничної міліції Львівської та Ковельської залізниць [34].

Таким чином, господарем в Західних землях України від 6 листопада до 9 грудня 1939 р. (до утворення обкомів і облвиконкомів) був Народний Комісаріат внутрішніх справ СРСР на чолі з Л. Берією.

Про розмах діяльності НКВС у возз'єднаних Західних землях України свідчить протокол №13 від 9 – 12 квітня 1940 р. Засідання Львівського обкому КПУ про забезпечення квартирами у м. Львові визволителів. Для працівників обкому партії виділялось 15 квартир, для працівників міської партії – 15,

для обкому ЛКСМУ – 10, для робітників – 75, а для працівників НКВС – аж 450 [35].

Отже, аналіз архівних документів про діяльність органів НКВС, військових Червоної Армії в період організації виборів Народних Зборів Західної України, а також стенограм роботи цього зібрання формально обраних, а фактично призначених більшовиками і їх караючими органами НКВС учасників, дає підстави стверджувати, що ніякого волевиявлення народу не було [36]. Бо, по-перше, не було волевиявлення при виборах делегатів-учасників Зборів, а, по-друге, сам склад цих учасників і зміст роботи Зборів засвідчують про відсутність демократичних засад, відсутність будь-якої альтернативи під час виборів. Була так звана "одностайність" думки, яка виражала не волю народу, а волю Москви. Це був добре відпрацьований політичний фарс, за який ховала Московська більшовицька імперія свою співучасть у розв'язанні Другої світової війни, розгромі Польської держави та присланні частини Західних українських етнічних земель до складу своїх імперських володінь і встановлення тут сталінського політичного режиму.

Народні Збори Західної України – це не був орган народовладдя, який би діяв в певному (перехідному) часі і виражав би волю народу. Він виконав роль ширми і був відправлений в історію як свідок свавілля сталінського режиму. Більше цей орган московським більшовикам не був потрібний, бо вони стали безроздільними властителями на цій землі.

1. Литвин М.Р., Луцький О.І., Науменко К.С. 1939. Західні землі України. – Львів, 1999. 2. Сергійчук В. Правда про "золотий вересень" 1939-го. – К., 1999. 3. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж–Нью-Йорк – Львів, 1993. 4. Трубайчук А. Брудершафт двох диктаторів. – К., 1993. 5. Фляйшхауер И. Пакт. Гитлер, Сталин и инцидентива германской дипломатии 1938–1939. – М., 1990. 6. Ковалюк В. Західна Україна на початку Другої світової війни // Український історичний журнал. – 199. – № 9. – С. 30–41. 7. Шаповал Ю. "Золотий вересень" 1939-го: як це робилося насправді // Літературна Україна. – 1999. – 23 вересня. 8. Шиловцев Ю. Радянсько-німецький пакт від 23 серпня 1939 р. // НАН України. Інститут історії України. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 72–76. 9. Яким С. Західна Україна в 1939 році: визволення, включення чи

возз'єднання. Вісник Національного університету "Львівська політехніка" "Держава та армія". – 2001. – № 431. – С. 69–76. 10. Сергійчук В. Правда про "золотий вересень" 1939-го. – С. 35. 11. Довженко О. Щоденник (1941–1956). – К., 1995. – С. 287. 12. Шаповал Ю. "Золотий вересень" 1939-го: як це робилося насправді // Літературна Україна. – 1999. – 23 вересня. 13. Білас І. Органи міліції Західних областей Української РСР у 1939–1945 рр. – Львів, 1987. – С. 30. 14. Центральний державний історичний архів у Львові (ЦДІА) Ф.859, Оп.1, Спр.7, Арк.18. 15. Там само. – Спр.10, Арк.57-59. 16. Там само. – Арк.60. 17. Гордієнко В. Народні збори Західної України: Воля народу чи політичний фарс Радянського уряду // Воля і батьківщина. – Львів, 1997. – № 2. – С. 74. 18. Сергійчук В. Правда про "золотий вересень" 1939-го. – С. 16. 19. Там само. – С. 17. 20. Возз'єднання українського народу в єдиній українській радянській державі (1939–1949 рр.): Збірник документів і матеріалів. – К., 1949. – С. 39. 21. Луцький О. Включення Західної України, Північної Буковини та Південної Бессарабії до складу УРСР // Історія України. – Львів, 1996. – С. 389. 22. ЦДІА України у

Львові. – Ф. 859, Оп.1, Спр.8, Арк. 581. 23. Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 5002, Оп.1, Спр.3, Арк.6. 24. ЦДІА України у Львові. Ф.859, Оп.1, Спр.7, Арк.18. 25. Филипов С. Деятельность органов ВКП(б) в западных областях Украины и Белоруссии в 1939 – 1941 гг. // Репрессии против поляков и польских граждан. – М., 1997. – С. 48–49. 26. ДАЛО. Ф.3, Оп.1, Спр.4, Арк.29. 27. Возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі. – С. 40–42. 28. Там само. – С. 39. 29. ЦДІА України у Львові. Ф.859, Оп.1, Спр.7, Арк.33. 30. Там само. – Спр. 3, Арк.1-174; Спр.1, Арк.1-294. 31. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф.1, Оп.6, Спр.513, Арк.162. 32. ЦДІА України у Львові. Ф.859, Оп.1, Спр.5, Арк.624. 33. История Украинской ССР. В 10-ти т. Т.7. – К., 1984. – С. 624. 34. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Кн. 1. – К., 1994. – С. 118–119. 35. Гордієнко В. Народні Збори Західної України: Воля народу чи політичний фарс радянського уряду // Воля і батьківщина. – Львів, 1997. – № 2. – С. 76. 36. ЦДІА України у Львові. Ф.859, Оп.1, Спр.3, Арк.1-174; Спр.1, Арк.1-294; Спр.8, Арк.1-88.

УДК 94(477.81/82)"1939"

О.Г. Макаруч

Національний університет "Львівська політехніка",
Інститут гуманітарних і соціальних наук

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З УКРАЇНСЬКОЮ РСР В ОЦІНКАХ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ

© Макаруч О.Г., 2005

Висвітлено етапи розвитку англо-американської історіографії Возз'єднання, основні концептуальні підходи та їх еволюцію в період від союзного співробітництва в роки Другої світової війни до конфронтації періоду «холодної війни», а далі – у часи так званої розрядки.

The article elucidates the development of English and American historiography of Ukrainian Reunification, the basic conceptual approaches and it's evolution in the period from union cooperation, during cold war to the detente period.

Європейська інтеграція України, проголошена основною метою нового зовнішньополітичного курсу адміністрації Президента Віктора Ющенка, вимагає особливої уваги до

питань формування позитивного іміджу незалежної України в очах світової громадськості. Враховуючи той факт, що Україна виступає правонаступницею Української РСР, реальна